բարոյականը և որպիսի տղայական պայման է առաջարկում պ. Արծրունուն, —թէ միայն այն ժամանակը մեղայ կը գայ նա, երբ պ. Արծրունին պարզ փաստերով կապացուցանէ նրան „Մշակի" 177 համարում առաջնորդող յօդուածի մէջ յիշած մեղադրական խօսքերը դէպի „Մեղուի" խմբագիրը:

Այստեղ աւելորդ չեմ համարում կարգաւ դասաւորել պ. Սիմէօնեանցի պահանջները, որպէս զի ընթերցողները աւելի պարզ կարողանան տեսնել, թէ որքան անմիտ և խայտառակ պահանջներ է արել այդ վերջինը իր խաւար լրագրի ընթերցողների աչքերում թոզ փչելու նպատակաւ և ցոյց տալու նրանց թէ՝ ինքը չէ յաղշրջում ճշմարտութիւնը, այլ „Մշակը":

„Մեղուն" նախ՝ պահանջում էր, որ ամեն մարդ յայտնէ իր կարծիքը և համակրութիւնը երկու լրագրի քարոզած մտքերին, ուղարկելով իր ստորագրութիւնը սրան կամ միւսին. երկրորդ՝ „Մեղուն" հրապարակաւ յայտնեց թէ „Մշակի" թղթակցութիւնները, որոնցով յայտնում են թղթակիցները իրանց համակրութիւնը վերջինի քարոզած մտքերին, բոլորն էլ կեղծ են և շինւում են իսկ և „Մշակի" խմբագրատան մէջ. եթէ դրանք կեղծ չեն, թող յայտնեն նրանց ազգանունները, այն ժամանակ մենք կը հաւատանք որ „Մշակի" քարոզած գաղափարները ժամանակակից են և աւելի արձագանք են գտնում, քան թէ մերը. երրորդ՝ երբ „Մշակի" թղթակիցները այս պահանջը ևս յագեցրին, նորից պ. Սիմէօնեանցը յանդգնում առաջնորդող յօդուածի մէջ տգէտ և տղայ անուանել այդ վերջիններին, հիմնվելով այն հանգամանքի վրա, որ նրանցից շատերը երբէք „Մեղուի" բաժանորդ չեն եղել կամ՝ բոլորովին չեն ծանօթացել նրա ուղղութեան հետ („Մեղու" 79 №): Այս անմիտ և անփաստ մեղադրանքներին մենք կը պատասխանենք այսպէս. թէ որպիսի տարօրինակ մարդ պիտի լինի „Մշակի" այն թղթակիցը, որ երբէք կարդացած չը լինելով „Մեղուի" համարները, մի այլ լրագրի միջոցաւ յայտնէ իր կարծիքը և խիստ վճիռը նրա տղայամիտ քարոզութիւնների և արած խարդախութիւնների մասին. կամ որքան անազնւութիւն և անքաղաքավարութիւն է պ. Սիմէօնեանցի կողմից յանդգնել յայտնել այն միտքը թէ՝ թէև շատերը կարդում են „Մեղուն", այնուամենայնիւ չեն կարողանում ծանօթանալ նրա ուղղութեան հետ (փառք և պատիւ պ. Սիմէօնեանցին, որ այնպիսի տարօրինակ ուղղութիւն է տուել իր լրագրին, որ կարդացողը անկարող է ծանօթանալ նրա ուղղութեան հետ), մինչդեռ ինքը կարդալով որ և է թղթակցի երկու կամ երեք թղթակցութիւնները, կարողանում է ծանօթանալ նրա գիտութեան և զարգացման հետ (Արդեօք լաւ ծանօթացել էք, պ. Սիմէօնեանց, Ղազար Տէր-Ղազարեանցի և Գնունու գիտութեան և զարգացման աստիճանի հետ. եթէ չէք ծանօթացել, կը խնդրէինք ծանօթանալ): Այդ ի՞նչ գերբնական շնորհ է մտել ձեր գլխի մէջ, պ. Սիմէօնեանց, որից զուրկ են մնացել հասարակ մահկանացուները... Գուցէ այն է պատճառը, որ դուք „Մեղուի" խմբագիրն էք... Հաւատացէք, ցաւում ենք, որ ընդամենը երկու երեք հայ լրագիրներ ունենք, այն էլ դժբաղդաբար երկուսի խմբագիրները դուք էք և բազմադիպլօմ պ. Ռաբաջանեանցը, որ երկուսդ էլ լրագրական ազնիւ խօսքը ձեր չար կրքերին էք ծառայեցնում, ձեր հակառակորդներին, ձեզ բարի խորհուրդ տուողներին վէրք տալու զէնք էք շինել ձեր ձեռին, այն ինչ ամեն մի լուսաւորված ազգերի մէջ նա ծառայում է միայն հասարակական ցաւերը երեւան հանելու և նրանց դարմանելու համար...Ի՞նչն էր ստիպում պ. Վ. Ռաբաջանեանցին դուռ ընկնել, սրան նրան աղաչել, խնդրել, որպէս զի կարողանայ իր խմբագրութեամբ մի լրագիր հրատարակել: Ազգի և հասարակութեան օգտին ծառայելու, նրանց վէրքերը դարմանելու, լուսաւորութեան և բարեկեցութեան սերմեր ցանելու, թէ միայն փառութիւնը ճակատին աստղ պ. Ռէյնազարեանցին ամենաաղտոտ միջոցներով և ձեւերով վիրաւորելու, պախարակելու, զրպարտելու համար...կրկնում ենք—ի՞նչն էր պատճառը...

Պ. Սիմէօնեանց, եթէ սա կիրք չէ, հապա ի՞նչ է, որ ձեր նամակի վերնագիրը այսպէս էք գրում—„Բաց նամակ պ. Գ. Արծրունուն՝ „Մշակի խմբագրին": Ասացէք խնդրեմ, եթէ ձեր նպատակն է Արծրունուն գրել, ինչ հարկաւորութիւն կար աւելացնել ևս „Մշակի խմբագրին". միթէ պ. Արծրունին առանց դրան չէր հասկանայ, որ նրան էք գրում, այն ինչ դուք կարողանում էք հասկանալ որ ձեզ են գրում, երբ խորհրդաւոր մտքով են լինում գրված „Մշակի" առաջնորդող յօդուածները: Արդեօք այդ նամակը գրելու ժամանակ ո՞վ է ձեզ առաջնորդ եղել՝ ձեր կիրքը, թէ ուղեղը. բայց մենք այնքանը գիտենք, որ երբ մարդուս կիրքը առաջ է գալիս, նրա ուղեղը խելագար դրութեան մէջ է գտնվում...

Պ. Սիմէօնեանց, էլ ի՞նչ հարկաւորութիւն կայ պահանջել պ. Արծրունուց փաստերով ապացուցանել իր առաջնորդող յօդուածի մէջ դէպի ձեզ արած մեղադրանքները—այն էլ փաստերը առաջ բերած լինեն „Մեղուից", որոշելով №-ը, յօդուածը և մինչև անգամ խօսքերը չակերտներով. միթէ դուք չը գիտէք որ ամեն մի ձեր գլխին թափած մեղադրանքը հիմնված են լինում „Մեղուի" միջից դուրս բերած փաստերի վրա. եթէ այդ չը գիտէք, խորհուրդ կը տայինք ձեզ նորից վեր առնել „Մեղուի" և „Մշակի" համարները և կարդալ. էլ ի՞նչ զուր ժամանակ և ջանք կորցնել է հարկաւոր արդէն փաստերով ապացուցածները նորից ապացուցանել... Ինչպէս երեւում է շատ գեղեցիկ ըմբռնել էք Թիւրքիայի խարդախ քաղաքականութիւնը և հետեւում նրան... Բայց մենք չենք կարծում, թէ պ. Արծրունին, թողնելով իր ազգօգուտ ծառայութիւնները, զուր ժամանակ կորցնէ ձեր խարդախ պահանջների համար, քանի որ հասարակութեան մեծ մասը, մինչև անգամ հազիւ գրել և կարդալ իմացողը լաւ է հասկացել „Մեղուի" նենգութիւնը, որ պատահում են մինչև անգամ այնպիսի դէպքեր, որ մի տեղ կուտած լինելով լրագիրների համարներ, հարցնում է հազիւ գրել և կարդալ իմացողը—թէ „էս ի՞նչ լրագիր է, „Մըշա՞կ" է", բայց երբ ձեռքն առած համարը տեսնում է որ "Մեղու" է, այսպէս է արտայայտում իր տրամադրութիւնը. „Վա՜յ...էս էն ձախորդութիւնն է...Թող լաւ իմանայ „Մեղուի" պատուելի խմբագիրը, որ ահա 1880 թիւը լրանում է և 1881 թուին կիսի չափ պակասած կը լինի նրա բաժանորդների թիւը, եթէ նախընթաց տարիների նման ամեն մի քաղաքում խնդրանօք չը դիմի այս կամ այն ծանօթներին „Մեղուի" համար բաժանորդ գտնելու և այս վերջինը թէ խաթրով և թէ զոռով չը շատացնի բաժանորդների թիւը: Վերջացնելով նամակս, բարեկամի խորհուրդ կը տայինք „Մեղուի" խմբագրին փաղօրօք մեղայ գալ իր արած խարդախութիւնների մասին և պարապել աւելի ազգօգուտ գործերով, հեռացնելով իրանից ամեն թշնամութիւն, ամեն հակառակութիւն:

Սմ. Պարսամեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 4 նոյեմբերի

Հայկական Թատրօնի համար րէցէնզիա գրողները օր ըստ օրէ աւելանում են, միջին թուով եթէ հաշուենք, դերասաններուն իւրաքանչիւրին մէկ մէկ րէցէնզիա գրող կ'ընկնի, այնպէս որ, եթէ դերասանական խումբը այսօր հրաժարվի, րէցէնզիա գրողները դերասաններուն տեղը կարող են բռնել, դժբախտաբար գեղեցիկ սեռէն Թատրօնի համար րէցէնզիա գրողներ չունենք, ի հարկին սորա եւս դերասանուհիներուն կը յաջորդէին:

Անցեալ տարի Խնիուս կար, այս տարի Խնիուս ծնաւ գրաւոլ, բառը ծնաւ գերիս աստեղս, բանը մնաց գիսաւոր աստղին, ո՛ գիտէ երբ պիտի դուրս գայ իր խորհրդաւոր պոչովը:

Րէցէնզիա գրելու ժամանակ նախ եւ առաջ անհրաժեշտ հարկաւոր է ֆրանսերէն բառեր գործածել, ապա թէ ոչ chique չի լինի, որովհետեւ առանց ֆրանսերէն բառերու որ եւ իցէ մի կրիտիկա այնքան influence եւ impression չէ կարող ունենալ. որքան ֆրանսերէն expression-ներով մի գրուածքի կարող է inspiration ներանել, բիչ օրէն անգղիերէնով խառն րէցէնզիա էլ դուրս կը գայ, վերջապէս բանը այն տեղ կը հասնի, որ րէցէնզիան բաբիլոնի խառնակութիւն կը դառնայ. արդէն կիսով չափ դարձած է:

Օրինաւոր եւ արդարադատ րէցէնզիա բեմական Թերութիւնները կ'ուղղէ, նպատակը բարի է, բաւական է, որ այդ նպատակաւ գրվի. Թերութիւն կայ, որ ուղղվելու հնարը կայ. օրօրինակ: Օրիորդ Սիրանոյշին ունեցած բեմական յատկութիւնները եւ բնական ձեւերը գովելի են, բայց չափազանց արագախօս է, բեմի վրայ արտասանած պարբերութեանց հազիւ հազ հարիւրին բանը հասկացվում է, մնացածը զօրութեամբ հասկանալու է: Ահաւասիկ այս տեսակ պակասութիւնը առժամանակեայ է, դերասանին կամ դերասանուհուն կամքէն կախում ունի, ո՛ր ժամանակ կամենայ կ'ուղղէ, իսկ բեմի յարմար բնական ձայն չունեցող դերասաններուն համար հազարներով րէցէնզիա գրվի, դարձեալ անուղղելի է, ձայներնին չի փոխվիր, ինչպէս որ անցեալ գիշեր տեսանք «Աւազակներ» ներկայացման մէջ Կարլ խմբապետի հպատակ աւազակներէն շատերը մուկի եւ կատուի ձայներ հանեցին: Ճըշմարիտը ասելով այն գիշեր պ. Մնակեանը սաստիկ յուսահատված էր երեւում այդ խառնափնթոր ընկերներուն հետ դեր կատարելու ժամանակ:

Գանք պ. Ազամեանին: Կեղծաւոր, խորամանկ, խարդախ, նենգաւոր. վատ, մատնիչ, ստախօս, ցած. կեղտոտ, վախկոտ, զզուելի. միով բանիւ հայկական բառարանի մէջ որքան սոցա նման իմաստ ունեցող բառեր կան, զամենը իր մէջ պարունակող տարօրինակ, ճիւաղական մի հրէշի ճշմարիտ պատկերը ներկայացուց. այն էր Ֆրանցի դերը. ոչ թէ միայն դերասանութեան, այլ եւ երեսին դծագրութիւնը ըստ պահանջման հարկին այլափոխելու արհեստին մէջ էլ այդ տղան արթուն է:

Ծերունի Դանիէլ դռնապանը (պ. Տէր-Դաւթեանցը) շատ բնական էր իր հաւատարիմ ծառայի մի երկիւղածութեամբը, նմանապէս ծեր դուքսը (պ. Սաֆրազեանցը) լաւ կատարեց իր դերը, որ վերջինը ընդունակութիւն ունի եւ փայլուն ապագայ կը խոստանայ, եթէ փոքր ինչ քաջալերենք: Պ. Սաֆրազեանցին այն գիշեր դիպուածաւ մի սատանայութիւնը տեսայ, չի գիտեմ թէ ուրիշ տեսնողներ եղան, թէ ոչ. երբ ինքը կարլէն սպանվեցաւ եւ կռնակի վրա բազկատարած պառկած էր, նոյն միջոցին Ամալիային էլ սպանվելուն կարգը եկաւ. բայց որովհետեւ պ. Սաֆրազեանցի ոտքերուն կողմը մի փայտէ դիվան կար, երբ Ամալիան էլ սպանվեցաւ, գետինը ընկնելու համար բաւական տեղ չը կար, ուստի հեռատես պ. Սաֆրազեանը, որ արդէն մեռած էր, նոյն վայրկենին ամենայն զգուշութեամբ կամաց մը աջ ձեռքը քաշեց, որպէս զի Ամալիային էլ տեղ բացվի մեռնելու համար, եթէ Ամալիային տեղը ես լինէի, (քիչ մը տեղ բաց արա, ես էլ պիտի մեռնեմ) կասէի:

Նամակս վերջացուցած րոպէիս լսեցի, որ պ. Մնակեանը փախել է, եթէ ճշմարիտ է, հազար ափսոս, րէցէնզիայի մի նիւթ պակսեցաւ:

Կըռօ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մայրաքաղաքի լրագիրները լի են եւրօպական Ռուսաստանի մի քանի նահանգների մէջ թանգութեան եւ մինչեւ անգամ սովի նկարագրութեամբ: Մի քանի գաւառներում ժողովուրդը հացի տեղ թեփ է ուտում, ուրիշ տեղ խոտերով, օրինակ լէբեդա ասված խոտով է կերակրվում:

Լրագիրները հաղորդում են, որ լուսաւորութեան մինիստրութիւնը դիտաւորութիւն ունէր կրկին մտցնել համալսարանի ուսանողների մէջ ֆօրմա, այսինքն համազգեստներ: Բայց այժմ հաղորդում են, որ համազգեստներ չեն մտցնվի, այլ ուսանողները կը կրեն իրանց կուրծքի վրա մի առանձին նշան:

Նորերս Ս. Պետերբուրգի մի հայ երիտասարդ պատահելով մայրաքաղաքի մի այլ հայ երիտասարդին, որ յայտնի է արդէն հայոց հասարակութեանը իր աշխատութիւններով թէ հայոց եւ թէ ռուսաց մամուլի մէջ, ասում է նորան: «Բարեկամ, պարտաւորութիւն եմ համարում զգուշացնել քեզ այն վտանգից, որ այսուհետեւ քեզ ամեն րոպէ սպառնում է. մի այստեղի քուրմի դէմ տպվածները քեզ վերաբերելով, յիշեալ քուրմը այնքան կատաղած է քո դէմ, ասելով թէ այդ տեսակ յօդուածները պէտք է վնասեն նրա պաշտօնական կ ա ր ի է ր ի ն, որ այսուհետեւ ոչինչ ջանք եւ միջոց խնայելու չէ քեզ վնասելու եւ վրէժխնդիր լինելու քեզանից: Ի հարկէ վնասելու միջոցը կը լինի կառավարութեան առջեւ մատնութիւններ քո մասին, նոյնը ինչ որ անում են Կատկովներ, Դօստօեվսկիներ, Լիւբիմովներ եւ սրանց պէս մարդիկ:» Մեր երիտասարդը, վախկոտներից չը լինելով, ի հարկէ ոչինչ ուշադրութիւն չէ դարձնում իր բարեկամի ասած խօսքերին: Բայց մենք, ճանաչելով Ս. Պետերբուրգում ապրող մի քուրմի հայոց ազգին տարիներով հասցրած անփոխարինելի չարիքները, շատ լաւ իմանալով տարիների փորձերից այն կործանիչ դերը, որ խաղում էր այդ քուրմը մայրաքաղաքում պաշտօն վարելով հայ ուսանողների եւ հայ հասարակութեան վերաբերութեամբ, հաւատում ենք, որ նա ընդունակ է ամեն րոպէ վնասել յիշեալ երիտասարդին, որ ամենակարճ ժամանակում նշանակութիւն ստացաւ գրականութեան մէջ հայոց խնդրի վերաբերութեամբ: Եռանդոտ եւ գործունեայ անձնաւորութիւնները միշտ աչքի փուշ են եղած մեր քուրմի համար, նրան ատելի են եղել Նալբանդեանց, Միանսարեանց, Նազարեանց: Հերիք է որչափ զոհեր են բերված մատնութիւններին, որ արած են միմիայն անձնական կարիէրի մէջ բարձրանալու նպատակով:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Փարիզից „Polit. Corresp." լրագրին նոյեմբերի 4-ից գրում են, որ Ֆրանսիական կառավարութիւնը շատ շուտ է քննում իր նաւատորմի յետ կանչելու հարցը արեւելեան ջրերից: Ֆրանսիական մինիստրների խորհրդի ժամանակ մի քանի անդամները պահանջում էին անյապաղ յետ կանչել Ֆրանսիական նաւատորմը և չը սպասել Դուլցինիօի հարցի վերջանալուն: Խորհրդի այդ անդամների կարծիքով նաւատորմի յետ կանչելը պէտք է կախումն չունենայ այն դրութենից, որ կը բռնեն միւս պետութիւնները: Նոյն լրագրին Ցետինիէից գրում են, որ այդ քաղաքի մէջ գտնվող օտար պետութիւնների հաւատարմատարների մեծամասնութիւնը պատրաստվում է մասամբ Ռագուզա տեղափոխվել մասամբ արձակուրդ խնդրել և հեռանալ. „Times" Լոնդոնի մէջ հրատարակվող լրագրին հեռագրում են Ցետինիէից նոյեմբերի 3-ից. Դերվիշ-փաշայի Դուլցինիօ գալու լուրը դեռ ևս չէ հաստատվել. Ընդհակառակը թիւրքաց զօրքերը ալբանական միութեան անդամների օգնութեամբ շրջապատել են պլանական երկիրը և վտանգաւոր են դարձրել հաղորդակցու-

թիւնը Սկուտարիի հետ: Զարմանալի է այն իրողութիւնը, թէ քանի որ Թիւրքաց կառավարութիւնը յայտնում է Եւրոպային, որ նա աշխատում է վերջ դնել ալբանական և չերնոգորիական դժուարութիւններին, ալբանացիները ընդդիմադրելու համար աւելի մեծ պատրաստութիւններ են տեսնում: Իշխան Նիկոլայ Րիզա-փաշայից ոչ մի պաշտօնական հաղորդութիւն չէ ստացել Դերվիշ-փաշայի գալու մասին, որ, ինչպէս պատմում են, դրական հրամաններ է ստացել սուլթանից պետութիւններին տուած խոստմունքները կատարելու մասին:

„Րէյտերի" ընկերութեանը նոյեմբերի 2-ից հեռագրում են Կ. Պօլսից: Թիւրքաց կառավարութիւնը վճռել է իր զօրքերի թիւը Էպիրոսում և Թեսսալիայում հասցնել 42,000-ի և տասը տեղ թնդանօթներ դարսել տալ Դարդանելեան նեղուցը պաշտպանելու համար: Ալբանեան նահանգներից բաւական շատ ալբանցիներ գնում են դէպի Դուլցինիօ: Րիզա-փաշա հեռագրում է Ի. Դրանը, որ ալբանցիները գրաւեցին մի կամուրջ, որտեղ կարող են անկարգութիւններ պատահել: Դերվիշ-փաշա չորս բատալիօն զօրքերով կը գրաւի Դուլցինիօ, իսկ Րիզա-փաշա իր հինգ բատալիօններով Մաղարա-Գլաւինա:

Լոնդոնի „Standard" լրագիրը հաղորդում է, որ գերմանական դեսպանի հեռանալը Աթէնքից Վիեննայի մէջ մեծ աղմուկ բարձրացրեց: Այդ ճանապարհորդութիւնը ապացուցանում է, որ կենտրոնական եւրոպական պետութիւնները շարունակ աշխատում են յետ պահել յունական կառավարութիւնը պատերազմ սկսելուց: Վիեննայի մէջ լուր է տարածված, թէ հէնց որ Թիւրքիայի և Յունաստանի մէջ պատերազմ կը սկսվի, անգլիական կառավարութիւնը մի քանի նաւեր կուղարկի հելլենական նաւատորմը պաշտպանելու համար: Անգլիական այդ նաւերը կը պաշարեն Վօլօ և այդպիսով չեն թողել տայ, որ ցամաքի վրա գործող Թիւրքաց զօրքերը պաշար ստանան ծովով: „Presse" լրագիրը հաղորդում է, որ անգլիական նաւերից մէկը չափեց Վօլօ ծոցի խորութիւնը և ուրիշ հետախուզութիւններ արաւ:

Այդ լրագրի ստացած լուրերի համեմատ անգլիական մի մեծ նաւ շուտով խարիսխ կը գցի Վօլօ նաւահանգստի մէջ:

Լոնդոնից „Polit. Corresp." լրագրին հաղորդում են նոյեմբերի 1-ից: Արևելեան գործերը հանգստացնող ուղղութիւն են ստանում: Գլադստօնը ընդունեց իր ընկերների կարծիքը և համաձայնվեց չը խառնվել յունական գործերի մէջ գոնեա մինչև պարլամենտի գումարվելը: Իր այդ վճիռը Գլադստօն հիմնում է այն խոստմունքի վրա, որ նա տուեց պարլամենտին՝ Արևելքի մէջ մի նշանաւոր քայլ չանել առանց համաձայնութեան միւս պետութիւնների: Որովհետև պետութիւնները մտադիր չեն խառնվել յունական գործերի մէջ, Գլադստօն, կամենում է հաղորդել այն միջոցները, որոնց նա կամենում է գործադրել առանց պետութիւնների միջամտութեան, միայն Անգլիայի կողմից: Ինչպէս երևում է, Գլադստօն յայտնել է իր վճիռը յունական կառավարութեանը և յոյս չը կայ, որ Յունաստանը փետրվարից առաջ սկսի պատերազմական գործողութիւնները: Շատ կարելի է, որ իռլանդական կալուածական շարժման պատճառով անգլիական կառավարութիւնը հրաւիրէ պարլամենտը նոյեմբերին հաւաքվել: Այդպիսով Գլադստօն միջոց կունենայ դեռ մինչև ներկայ տարվայ վերջը շարունակել իր ճընշող քաղաքականութիւնը Թիւրքիայի վերաբերութեամբ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ-ՌՈՒՄԵԼԻԱ

Ֆիլիպպօպօլից „Polit. Corresp." լրագրին գրում են հոկտեմբերի 18-ից: Արտասահմանեան լրագիրների մէջ, մանաւանդ գերմանական և աւստրիական, երբեմն երբեմն այնպիսի թղթակցութիւններ են տպվում, որոնք այստեղ ծիծաղ են յարուցանում: Կարծում են մինչև անգամ, որ այդ թղթակցութիւնների հեղինակները երբէք չեն տեսել Ֆիլիպպօպօլի կամ Արևելեան-Ռումելիայի երեսը: Այստեղ թղթակցութիւնները պատմում են, իբր թէ այստեղ պատերազմական պատրաստութիւններ են տեսնվում: Այդ լուրերը թէպէտ հետաքրքիր են, բայց համաձայն չեն իրականութեան հետ: Երեք ամիս առաջ Սլիվնօի մէջ վճռվեցաւ, որ Արևելեան-Ռումելիայի և Բօլգարիայի միացման հարցը յետաձգվի մինչև աւելի աջող ժամանակ և այն օրից այդ հարցը բարձրացրած չէ: Բօլգարացիները դեռ ևս հանգիստ են: Նրանց միակ հոգսն է իրանց պահեստների մէջ եղած երկրի բերքերից որքան կարելի է շատ օգուտ քաղել: Չէ կարելի մերժել այն իրողութիւնը, որ բօլգարացիները ցանկանում են իրանց երկիրների միութիւնը, բայց աւելի խոհեմ և խելացի կուսակցութիւնը, 'ի նկատի ունենալով ազգի շահերը, ցանկանում է այդ գործը որքան կարելի է ուշացնել: Այդ կուսակցութեան պատկանում են ազդեցութիւն ունեցող անձինք, որոնց կարծիքով բօլգարական ժողովուրդը միութեան համար դեռ հասունացած չէ: Այդ մարդիկը իրանց կարծիքը ապացուցանելու համար օրինակ են բերում Բօլգարիան, որի մէջ կուսակցական կռիւները հասցրած են վերին աստիճանի, իսկ սրա պատճառը երկրի չափազանց ազատամիտ կազմակերպութիւնն է: Համեմատելով Բօլգարիայի հետ, Արևելեան-Ռումելիան կարելի է փոքրիկ դրախտ անուանել: Չը նայելով իր պակասութիւններին Ռումելիայի օրգանական կազմակերպութիւնը հիմնված է քաղաքական և վարչական գեղեցիկ սկզբունքների վրա, որոնց օգնութեամբ երկիրը կարող է ազատ լինել այն վտանգներից, որոնք շատ անգամ կորուստ են պատճառում նորակազմ պետութիւններին: Սլիվնօի մէջ բօլգարական և ռումելիական պատգամաւորների սկսած բանակցութիւնները միութեան մասին հէնց սկզբից անաջողութեան հանդիպեցին բօլգարական քաղաքագէտների փառասիրութեան շնորհիւ, որոնք այնպիսի ձևով էին խօսում, կարծես ռումելիացիները ստրուկներ լինէին, իսկ բօլգարացիները կամենում էին նրանց գնել: Ռումելիական պատգամաւորները դեռ այն ժամանակ վճռեցին գործերի դրութիւնը անփոփոխ պահել մինչև որ աւելի հմուտ և խելացի մարդիկ անցնեն բօլգարական կառավարութեան գլուխը: Քաղաքական անսպասելի անցքերը 'ի հարկէ կարող են միացման գործը շտապեցնել, բայց առժամանակ յիշեալ լրագիրների թղթակիցները անտեղի տեղեկութիւնների վրա են հիմնում իրանց կարծիքները:

ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

Հայաբնակ շատ գաւառներու պէս Ակնի ևս իւր հետաքրքրական „այժմէութիւն" ունի, և ինչպէս այլ և այլ ժամանակներու մէջ կրկնուած ճշմարտութիւն մըն է, այս գաւառն ամեն օր գրեթէ նոր թատերախաղ մը կունենայ, որոյ գլխաւորը Քիւրտն է, տնօրէնը Պէյերն, և ողբերգութիւնը Հայ խիստսրտներու վրայ կը վերջանայ: Բայց ներուի ինձ որ յառաջ քան զտսկայն՝ զարմանալիներէն սկսիմ:

Ակն՝ կամ որ նոյն է Խարձեան՝ հիւսիսային գաւառ մ'ըլլալով թէև Վենետիկի աշխարհացոյցը զայն աւելի հարաւային գաւառ մ'ըրած է առանց գիտնական պատճառի մը, աննման ջուր և առողջարար կլիմայ մ'ունի, որ բնակչաց զգալապէս ներգործելով մարդիկ ընդհանրապէս առողջ, կայտառ և վայելչադէմ կերպարան մ'առած են. օղինն է անշուշտ այս շնորհն. եթէ երկիրն ևս դաշտային լինելով բնակչաց առատ արմտիք խոստանար, յայնժամ բնականաբար ժողովուրդը Փիգիքապէս բաւականին շահած կը լինէր. բայց զարմանալի է տեսնել որ սոյնք դաշտային ժողովուրդի մը մխիթարութենէն զրկուած լինելով, որք ընդարձակ և արգաւանդ հողերէ կանոնաւոր արդիւնք ձեռք կը բերեն, սովորութիւն բրած են ընտանեաց ոգեպահիկն երաշխաւորելու նպատակաւ երկար տարիներ յոտարութիւն թափառել և մոռնալ հայրենի տուն ու տեղ: Քանի մը գիւղեր այցելելով դանիրն ու փողոցները կանանց բազմութեան մը կը հանդիպէի մինչև վերջը. կինե՜ր, որոց շատը լալկան ճժերնին շալկած բոկոտն ու պատառոտուն զգեստներ վրանին՝ լեռ ու սար կը չափեն. անշուշտ ունեւորին մէկէն ցորենի կամ բաստկի փոխառութիւն ընելու եկած են. այսօր փոխառութիւն, վաղիւ դարձեալ այսպէս, յուսալով թէ օր մը չէ օր մը այրերն իրենց կը դառնան և կազատեն զիրենք նեղութենէ. այլ տես որ բանը շատ անգամ յուսացուածին պէս չը յաջողիր, մարհակը ծանր տոկոսով մը կնքուած լինելով՝ փոխատուն ի հարկէ կրնապատկած կը պահանջէ իւր գումարը: Փոքրիկ գիւղ մը կը յիշեմ ամբողջովին հայաբնակ, կը հաւատէին թէ հասարակութիւնը 6—7 հազար լիրայի չափ պարտքի մը ներքև կը ճնշուի. պանդուխտ Ակնցին եթէ առաջին անգամ պահ մ'իւր կինն ու զաւակը յուշ բերելով նոցա գիրկը դառնալու տենչ մը սնուցանէ, լսելով սակէն իւր պարտքն ու պարտատիրոջ սպառնալիքը, նա այլ ևս կարծես մշտնջենաւորապէս բաժնուած է իւր սիրելիներէն:

Այսպիսի լքեալ և ցաւալի վիճակի մը մատնուած տեսայ շատեր և չը կրցեր էի չը վշտանալ. տեսայ նոյնպէս որ ազնուութիւնն ևս առիթը չը կորուսելով, Ակնեցւոյն ուրիշ անտանելի բեռ մ'եղած է: Հողաս և Դարման գիւղերն երկու վարժապետներ բարևեցի, որ քանի մ'երեխանին փոշիներով ծածկուած աղայոց չը գիտեմ ինչ կը սորվեցնէին. վարժապետին մէկը հասարակ ընթերցանութեան անգամ տեղեակ չը լինելով, Դարմանի սակայն շէնքով շնորհքով ուսուցիչը կը համարուէր. իսկ միւսը հինաւուրց կարճահասակ ծերունի մ'էր. սա դանդաղ յայտնեց թէ Հողացիք իրեն չը հաւանելով եկեղեցւոյն լուսարարութիւնն ուրիշի են յանձներ, որ նա եկեղեցւոյն ծառայելու կերպերէն անգէտ, կը թողու ազատ որ աղջիկներ եկեղեցի յաճախեն. ծերունի վարժապետը շատ վշտացած էր աղջկան մէկուն խորանին պատկերը մաքրած ըլլալու յանդգնութեանը համար. չը գիտեմ սակայն թէ այս մարդը աղջկան ճաշակի փափկութիւնն ուրանալով կը խորհէ՞ր արդեօք որ աչք մը ալ միւս կողմէն ցեխոտ տրեխներով իրեն եկեղեցիին մէջ դառնալը կը դիտէր: Խեղճ վարժապետը կարծեմ կրցաւ ցոյց տալ այս մէկ երկու համառօտ յայտնութիւններով գիւղի կամ Ակնի բարոյական վիճակն: Ընկերս աւոր աշակերտներէն միոյն իր մօտի ընկերին կափիլն ու հայհոյելը տեսնելով սուր ևս ուշադրութիւն չը կրցեր էի ընել, երբ վարժապետի ներկայութեամբ առուգեց որ գիւղի Րէսին տղան է մանուկ բռնաւորը, չեմ մոռացած անոր այն խորհրդաւոր խօսքը թէ՝ բռնութիւնն ու տիրական գաղափարները դպրոցէն կը սկսին: Էհ, մինչ վարժապետն ու ծնողք իրարու համաձայնած ստրուկներ կը պատրաստեն, ի հարկէ այս կէտին ալ չը կրնայի չը ցաւել: Երեք ամիսներէ ի վեր այս կողմերն եկած լինելով՝ մօտէն ականատես եղած եմ Ակնի ազգայնոց այս արգահատելի կացութեան, որոյ վրայ աւելցած են նաև և կաւելնան միշտ, վայրագ ցեղերու բռնութիւններն ու հարստահարութիւնները: Երեք ամսուան մէջ 3 հայ կը սպաննուի, որ տարին տասներկու զոհ ըսել է. այս հաշիւը տրամաբանական չէ թէ և, սակայն երբ Քուրդը կը խօսի, ամեն բան կը լռէ: Իրաց վիճակին վրայ կատարեալ գաղափար ունենալով կըսեմ, որ առոնց և ոչ մին չափազանցութիւն չէ ամենևին, և ո՛վ որ այնպէս համարէ, նա կոյր մ'է և կամ ծայրայեղ յիմար մը: Տեղական իշխանութիւնը ոճրագործները ձերբակալելու կամ ձերբակալելով՝ օրինաւորապէս պատժելու մեծ փոյթ չը ցուցներ, վասն զի ծանուցեալ իրողութիւն մ'է թէ երբ Պէյերը հողային խնդրոյ մը նկատմամբ այստեղի հայոց գլխուն հազար ու մէկ փորձանքներ բերելէ յետոյ՝ վերջին ժամանակներս Ակնին տաբուեցան, ամեն մարդ կը խոստովանի թէ անոնց բացակայութեան միջոցին երկիրն եդեմական խաղաղութիւն մը կը վայելէր. բայց տարին չը բոլորած, Պէյերն իրենց տեղերը վերադարձան, ո՛ գիտէ ինչ շնորհներով. առոնց վերադարձէն տողին ահա կը սպանուէին Քրդերու ձեռքով երեք հայ կարիճներ:

Զմարիտ կըսեմ, բոլորովին յուսահատական պիտի գրէի Ակնեցի հայուն վիճակն, եթէ վերջին տարիներս յառաջ եկած չը լինէր այն մխիթարութիւնը, որոյ երբեմն Արարատեան և այժմ Հայոց Միացեալ ընկերութիւնը կը համարուի գործատէրը: Այս ընկերութեան Խուբս գիւղի մէջ հաստատած այն փառաւոր վարժարանը որ 120-էն աւելի ուսանող ունի, և Դառապայի նոր սկսուած երկու շէնքերը, յորս գաւառին ազգային պիտի պատրաստուի պահ մ'այս ազգային հեռատեսելով կը դադրին յոյզերս և ևս զիս յափշտակուած կը գտնեմ: Անձնուիրական է բարեհաջակ ընկերութեան աշխատութիւնն և անհուն գոհունակութեան արժանի. վասն զի մեծ գործ է, և այնչափ օգտակար որ Ակնեցին իւր աղետներէն ազատելու միակ միջոցը նոյն գործին աքանչելիքովը պիտի ընդունի: Հոս տեսայ ահա այն պատուոյ արժանի մարդը՝ որ մէկդի թողած լինելով Պօլսեցիի մը յատուկ փափկութիւնը, անձի հանգիստն ու հեշտութիւնը, արևին ու անձրևին ներքև ամեն օր իւր ձին կը մորակէ, հոս ու հոն կարևոր գործերու կերթայ, Դառապայի շէնքերն ու Խուբսի վարժարանն իրեն կը սպասեն, Վասիլեան էֆէնտին է այս, որ բաւական է գինքը միանգամ տեսնել և ա՛լ կը համակրիս: Խուբսի վարժարանը քանիցս այցելելու պատեհն ունենալով՝ զգալի յառաջդիմութեան մը մէջ տեսայ ուսանողն, և շատ գոհ եղայ:

Տարաբաղդութեան դատապարտուած Ակնցին այլ ևս ազատած է չարիքներէ:

(Մասիս)

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Կ. ՊՕԼԻՍ, 5 նոյեմբերի: Դերվիշ-փաշա հրջապատեց Դուլցինիօ իւր զօրքերով: Ոչ մի զինուորված մարդու թոյլ չէ տրվում մտնել քաղաքը: Ով որ կը փորձի ուժով մտնել քաղաքը հրացանի կառնվի:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ